

DANUTA MORAŃSKA

Kształtowanie motywacji do nauki w polskich szkołach w opinii nauczycieli

Developing Motivation to Learn in Polish Schools in the Opinion of Teachers

Doktor, Wyższa Szkoła Humanitas w Sosnowcu, Instytut Innowacyjnej Edukacji, Instytut Pedagogiki, Polska

Streszczenie

Motywacja do uczenia się jest jednym z najważniejszych czynników decydujących o podejmowaniu przez uczniów aktywności edukacyjnej. O jej trwałości decyduje fakt, czy została wywołana czynnikiem zewnętrznym czy też wynika z wewnętrznego przekonania o potrzebie posiadania wiedzy. W artykule przedstawiono opinie nauczycieli na temat motywacji uczniów do uczenia się.

Słowa kluczowe: efekty kształcenia, nauczyciele, motywacja do uczenia się

Abstract

Motivation to get knowledge is one of the most important factors resulting in students educational activity. Its durability comes out of the fact whether motivation was caused by external factor or inner belief that it is necessary to possess some knowledge. The article contains opinions given by the teachers about students educational motivations.

Keywords: learning outcomes, teachers, motivation to learn

Wstęp

Umiejętność uczenia się uważana jest współcześnie za jedną z kompetencji kluczowych. Jej kształtowanie zależy od dwóch czynników: motywacji do uczenia się oraz wiary w sukces (Zalceń, 2006, s. 21; Rozporządzenie, 2008, 2017). Przeprowadzone badania miały na celu zdiagnozowanie sposobu postrzegania przez nauczycieli znaczenia motywacji w procesie kształcenia. Dostarczyły materiału empirycznego, na podstawie którego można wnioskować o sposobie rozumienia przez nauczycieli zadań współczesnej edukacji.

W badaniach sformułowane zostały następujące problemy badawcze:

- Jakie czynniki zdaniem nauczycieli regulują motywację uczniów do uczenia się?
- Jakie działania zdaniem nauczycieli mogą wpłynąć na podniesienie motywacji uczniów do nauki?

Badania miały charakter diagnostyczny i zostały przeprowadzone metodą sondażową oraz metodą analizy dokumentów. O opinie na temat kształtowania motywacji do nauki w polskich szkołach zapytano 347 nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z województw śląskiego, łódzkiego i opolskiego (166 nauczycieli szkół gimnazjalnych oraz 181 nauczycieli szkół ponadgimnazjalnych). Do badań poddano materiały opracowane przez nauczycieli na warsztatach dotyczących kształtowania motywacji do nauki. Badania zostały przeprowadzone wśród nauczycieli uczestniczących w projektach „Partnerzy w nauce” oraz „Aktywny w szkole, aktywny w życiu”, realizowanych przez Uniwersytet Śląski w Katowicach. Większość badanych stanowiły kobiety. Staż pracy badanych zawierał się w przedziale od 1 roku do 29 lat, przy czym przeważała liczba nauczycieli ze stażem pracy powyżej 15 lat.

Czynniki kształtujące motywację uczniów do uczenia się

W trakcie badań nauczyciele wskazali czynniki, które ich zdaniem w największym stopniu decydują o kształtowaniu motywacji uczniów do uczenia się. Badani wyodrębnili pięć grup czynników, do których zaliczyli: 1) szkołę jako instytucję; 2) osobę ucznia; 3) środowisko rodzinne; 4) środowisko rówieśnicze; 5) osobę nauczyciela.

Szkoła stanowi środowisko, w którym uczniowie funkcjonują przez znaczną część dnia. Określone w dokumentach oświatowych zadania szkoły w sposób szczegółowy opisują zakres czynności nauczyciela wykonywanych w celu zapewnienia uczniom optymalnych warunków rozwoju. Nauczyciele, analizując zmiany zachodzące w społeczeństwie, dostrzegają czynniki mające wpływ na motywowanie uczniów do nauki. Należą do nich: infrastruktura, organizacja pracy nauczycieli i uczniów oraz sposób zarządzania placówką.

Kolejnym czynnikiem wyodrębnionym przez nauczycieli jest osoba ucznia. Charakteryzując wychowanka, wyróżniono dwie kategorie: postawę ucznia oraz cechy indywidualne. Przedstawiony przez nauczycieli opis charakteryzuje „idealnego” ucznia, z jakim chcieliby pracować. W rzeczywistości prowadzenie procesu kształcenia wymaga wcześniejszego przygotowania ucznia do podjęcia czynności uczenia się oraz podtrzymywania u niego potrzeby poznawania nowej wiedzy. Kluczowe znaczenie w projektowaniu procesu kształcenia ma zatem wiedza na temat sytuacji ucznia, jego cech psychofizycznych oraz środowiska, w którym funkcjonuje.

Według nauczycieli na kształtowanie motywacji do nauki szczególnie wpływ ma również środowisko rodzinne ucznia. Wśród kategorii mających kluczowe znaczenie dla kształtowania postaw ucznia wobec szkoły nauczyciele wymieniają stosunek rodziców do szkoły. Sposób postrzegania szkoły przez najbliższe otoczenie oraz tradycje związane z uczeniem się w fundamentalny sposób regulują stosunek ucznia do procesu uczenia się. Nastawienie do obowiązków szkolnych oraz do nauczycieli wyniesione z domu bardzo często zdaniem nauczycieli rzutuje na zachowanie ucznia w szkole. Uważają, że wzajemne wsparcie realizowane w triadzie nauczyciel–uczeń–rodzic stanowi najczęściej o sukcesach szkolnych.

Analizując czynniki determinujące kształtowanie motywacji do nauki, nauczyciele zwrócili uwagę na wpływ wywierany na ucznia przez środowisko rówieśnicze.

Cechy rozwojowe adolescentów, ich poczucie niezależności i poszukiwanie autorytetów niesie ze sobą podatność na wpływy koleżanek i kolegów. Na podstawie własnych obserwacji nauczyciele zwrócili uwagę na pojawiające się w grupie rówieśniczej wzajemne sympatie i antypatie, wspólne zainteresowania, obowiązującą „modę”, sposób komunikowania się, narzucanie pewnych norm i zachowań, tolerancję lub jej brak. Wśród wpływów pozytywnych można dostrzec np. wzajemną pomoc członkom grupy, natomiast do negatywnych należą np. obawa przed odrzuceniem, wyśmiewanie, brak asertywności.

Kolejnym ważnym czynnikiem decydującym o motywacji uczniów do nauki jest osoba nauczyciela. Badani nauczyciele, dokonując charakterystyki osób wykonujących ten zawód, mających bezpośredni wpływ na motywację ucznia do nauki, wymieniają przygotowanie merytoryczne, przygotowanie metodyczne, cechy osobowości i predyspozycje zawodowe. Jako szczególne predyspozycje wyodrębnili permanentne doskonalenie zawodowe polegające na systematycznym aktualizowaniu wiedzy merytorycznej i metodycznej, w tym przygotowanie z zakresu psychologii kształcenia oraz najnowszych aktywizujących metod kształcenia w środowisku cyfrowym.

Metody kształtowania motywacji do uczenia się możliwe do zastosowania przez nauczycieli – projektowanie z przyszłości

Po analizie czynników wpływających na kształtowanie postaw uczniów wobec procesu uczenia się nauczyciele określili działania, jakie mogą podjąć, aby zwiększyć motywację uczniów do nauki. Każdy z badanych nauczycieli wypowiedział się indywidualnie. Swoje wypowiedzi zawarli oni w pięciu kategoriach, które sami określili: ocenianie, warunki rozwoju, warunki do nauki, warsztat pracy, nauczyciel.

Określając warunki oceniania, badani zauważyli potrzebę stosowania wzmocnień pozytywnych, które służą budowaniu wiary ucznia w możliwość osiągnię-

cia sukcesu przy umiarkowanym wysiłku na miarę indywidualnych możliwości. Ocenianie i kontrolę pracy ucznia zaczęli dostrzegać z perspektywy informacji zwrotnej dającej odpowiedź uczniowi na pytanie o wyniki jego pracy w porównaniu ze stawianymi wymaganiami. Nauczyciele zwrócili również uwagę na rolę systematyczności w ocenianiu i bieżącym informowaniu o czynionych postępach.

W kategorii związanej ze stwarzaniem w szkole odpowiednich warunków rozwoju nauczyciele wskazali na potrzebę lepszej pracy z uczniem słabym i uczniem zdolnym. W wielu szkołach częściowo zadanie to jest realizowane poprzez prowadzenie zajęć wyrównawczych (częściej) lub kół zainteresowań (rzadziej). Wielu badanych uznało, że lepsze efekty kształcenia, zwiększenie zainteresowania uczeniem się wymagałoby traktowania ucznia w sposób bardziej partnerski, pozwalające na współdecydowanie i w konsekwencji przejmowanie współodpowiedzialności za uzyskiwane efekty. Wymaga to od nauczycieli większej wiary w możliwość osiągnięcia sukcesu przez każdego z uczniów.

Zdaniem nauczycieli w kształtowaniu postawy wobec uczenia się mogą pomóc zajęcia z doradztwa zawodowego polegające na określeniu perspektywy zatrudnienia w poszczególnych zawodach. Uzyskanie informacji odnośnie do niezbędnych kwalifikacji i kompetencji, a także przeprowadzenie badań pozwalających uczniom na diagnozę ich zainteresowań, zdolności i predyspozycji zawodowych może wpłynąć na poprawę świadomości uczniów w zakresie podejmowania czynności związanych z uczeniem się. Wysiłek włożony w naukę nabiera wtedy dla uczniów większego sensu i tym samym zwiększa ich motywację i zaangażowanie. Według badanych działania te zdecydowanie powinny być podejmowane już w okresie nauki gimnazjalnej, np. w klasie II.

W swoich opiniach na temat działań, które mogłyby zwiększyć motywację do nauki na prowadzonych przez badanych nauczycieli lekcjach, pojawiły się wypowiedzi na temat poprawy w szkole indywidualnych warunków rozwoju poszczególnych uczniów. Nauczyciele odnieśli się do potrzeby diagnozy indywidualnej uczniów poszerzonej o informacje na temat stanu zdrowia, dysfunkcji, zdolności, predyspozycji, zainteresowań, cech środowiska rodzinnego i rówieśniczego. Wiedza ta zdaniem badanych jest niezbędna do realizacji indywidualizacji kształcenia. Taka diagnoza powinna zostać przeprowadzona przez wychowawcę klasy przy współpracy z pedagogiem lub psychologiem szkolnym na początku nauki na każdym etapie kształcenia i powinni mieć do niej dostęp wszyscy nauczyciele realizujący proces kształcenia w danym ze-spole klasowym.

Analiza czynników decydujących o motywacji do nauki wywołała wśród nauczycieli głęboką refleksję dotyczącą stosowanych przez nich metod i form kształcenia. Wszyscy badani dostrzegli potrzebę modyfikacji swojego własnego warsztatu metodycznego. W zdecydowanej większości zadeklarowane zmiany dotyczyły zwiększenia liczby sytuacji dydaktycznych pozwalających na aktyw-

ny udział ucznia w procesie kształcenia. Działania te wymagają lepszej organizacji, planowania i bardziej skrupulatnego zarządzania czasem lekcji.

Zdaniem nauczycieli zbyt mało uwagi poświęcali dotychczas na dokładne przedstawienie celów prowadzonych zajęć i wzbudzenie zainteresowania problematyką omawianą na lekcji. W niewielkim stopniu podejmowane były działania zmierzające do akceptacji przez uczniów celów lekcji oraz odnoszenie poznawanej wiedzy do praktycznych zastosowań związanych ze środowiskiem funkcjonowania uczniów. Słabo nawiązywano do zainteresowań i doświadczeń uczniów w celu łączenia z nimi przewidzianych programem nauczania treści kształcenia. W związku z tym nauczyciele postulują również częstsze wprowadzanie projektów interdyscyplinarnych ukazujących konkretne zastosowania poznawanej wiedzy.

Za dziedzinę wymagającą szczególnej uwagi uznano bazę dydaktyczną, jaką dysponuje szkoła, a szczególnie jej wyposażenie w media edukacyjne obejmujące zastosowanie technologii informacyjnej. Zdaniem nauczycieli przemyślane i adekwatne do sytuacji stosowanie nowoczesnych rozwiązań metodycznych, wspartych zastosowaniami technologii informacyjnej, w znacznym stopniu pozwoliłoby na podniesienie atrakcyjności i dzięki temu skuteczności kształcenia. Za takimi rozwiązaniami opowiedzieli się jedynie nauczyciele posiadający kompetencje w zakresie korzystania z narzędzi i środków technologii informacyjnej.

W trakcie charakterystyki zmian dotyczących osoby nauczyciela pojawiły się postulaty dotyczące „większego zaangażowania w wykonywanie pracy nauczyciela”, a także większej konsekwencji w realizacji zadań.

Podsumowanie

Badania przeprowadzone wśród nauczycieli szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych wskazują na potrzebę podejmowania problematyki kształtowania motywacji do uczenia się. Sytuacja, z którą spotykają się badani, w ich ocenie jest trudna i stanowi wyzwanie, ponieważ do szkół na tych etapach kształcenia trafiają uczniowie o ukształtowanej już w pewnym zakresie postawie wobec procesu uczenia się. Czasami występujące u uczniów negatywne nastawienie trudno jest zmienić. Potrzeba kształtowania świadomości nauczycieli na temat ich roli w budowaniu zainteresowania uczniów uczeniem się powinna objąć całe środowisko nauczycielskie na wszystkich etapach kształcenia, również etap przedszkolny.

Nauczyciele dostrzegają rolę i wpływ funkcjonowania placówki oświatowej, w tym relacji nauczyciel–uczeń, organizacji procesu kształcenia, a także środowiska rodzinnego i rówieśniczego na budowanie postaw uczniów wobec szkoły i procesu uczenia się. Zdają sobie sprawę także z tego, w jakim stopniu osoba ucznia, jego cechy osobowościowe oraz ogólny stan psychofizyczny, doświadczenia i zainteresowania determinują poziom i kierunek motywacji uczniów do

nauki. Najważniejsze jednak są opinie na temat predyspozycji nauczycielskich. W trakcie badań w wielu przypadkach pojawiła się głęboka refleksja nad potrzebą fundamentalnych zmian w sposobie postrzegania swojej roli w procesie kształcenia uczniów, co pozwoliło na nakreślenie głównych kierunków modernizacji. Konkluzje te w pełni uzasadniają potrzebę prowadzenia szkoleń i warsztatów związanych tematycznie z kształtowaniem motywacji do nauki jako determinanty umiejętności uczenia się.

Informacje uzyskane w trakcie badań wskazują na ciągłą potrzebę doskonalenia zawodowego nauczycieli, szczególnie w okresie zmian związanych nie tylko z przemianą cywilizacyjną, ale też z postępem w zakresie badań prowadzonych w obszarze nauk o edukacji. W przedstawionych sugestiach zawarta jest chęć lepszego poznania i zrozumienia kierunku przemian zachodzących we współczesnej edukacji oraz pogłębienia wiedzy z zakresu psychologii rozwojowej. Nauczyciele w swoich opiniach podkreślają, że wsparcie w tym kierunku jest im bardzo potrzebne. Należy zauważyć, że w trakcie omawiania zagadnień dotyczących kształtowania motywacji do nauki wiele ze stosowanych mechanizmów motywowania jest przez nauczycieli stosowanych w praktyce. Jednak wiedza na ich temat przyszła wraz z doświadczeniem i została zdobyta metodą prób i błędów.

Spółczesność informacyjna wymaga nowoczesnego kształcenia. Polega ono głównie na stwarzaniu uczniom sytuacji edukacyjnych do nabywania i rozwijania niezbędnych kompetencji stanowiących podstawę wykształcenia. Ale najważniejszy jest stosunek do samego procesu kształcenia, ponieważ tylko pozytywna postawa i odpowiednia motywacja do uczenia się gwarantują sukces związany w przygotowaniu pokolenia zainteresowanego rozwojem i doskonaleniem.

Literatura

- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 23.12.2008 w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół. Dz.U. 2009, nr 4, poz. 17.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 14.02.2017 w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. Dz.U. 2017, poz. 356.
- Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z 18.12.2006 w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie. LEX 742, PE-CONS 3650/1/06 REV 1.